

KORONAVİRÜS SALGINI, KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET

Konur Alp KOÇAK

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

konur.kocak@tasav.org

Kovid-19 Salgını

Kovid-19 hızlı bir şekilde yayılmaya devam ediyor. Irk, renk, din, cinsiyet, yaş ayrımı yapmadan herkese aynı şiddetle tesir eden bu virüs, şu an için en önemli ve öncelikli küresel tehdit hâlini almış durumda. Gazetelerin ve ajansların “dünya” sayfalarına baktığınızda alışlagelen ülkeler arası anlaşmazlıklar, çatışma ve terör haberleri değil de bir ülkenin diğerine salgınla mücadelede nasıl yardım edeceğine dair haberler karşınıza çıkıyor.

Virüs öylesine etkili ki, salgının durdurulması ve halk sağlığının korunması her türlü siyasî meselenin önüne geçti. Yunanistan sınırında ya da İdlib’de yaşanan trajediler bile gündemden düştü. Sınırların kapatıldığı, uluslararası siyasî ilişkilerin durma noktasına geldiği bu günlerde aslında buna şaşmamak gerek.

Şimdilerde her ülke kendi iç gelişmelerine odaklanma zorunluluğunu hissediyor. Dış politika ve diğer ülke/bölgelerde yaşananlar ikincil plana itilmiş durumda. Tüm ülkeler aynı sorunla karşı karşıya olduğundan hepsi ortak bir amaç için aynı yönde çaba sarf ediyor. Birinde yaşanacak olumsuz bir gelişme diğerlerini kaygılandırırken, salgına çare bulunması gibi olumlu bir gelişme tüm ülkeler için müjdeli bir haber olacak. Belki de şimdiye dek hiçbir ölüm haberi tüm dünyayı birden üzmemiş, tüm ülkeler bu kadar ortak acı ve endişe duymamıştı.

Küresel Sorun

Kovid-19 salgını dünyanın karşı karşıya kaldığı ilk küresel sorun değil. “Küresel terör” söylemi uzun yıllardır var. Özellikle 11 Eylül sonrasında terörün bir insanlık suçu

olduğu ve küresel seviyede eş güdüm ve uluslararası iş birliği gerektirdiği en sık dile getirilen hususlardan biriydi. Teröre karşı tüm insanlığın birlikte hareket etmesinin kaçınılmaz olduğu hemen her gün her platformda söyleniyordu. Ancak, insanlık terör karşısında da ırkçılık, İslamofobi ve ayrımcılık gibi küresel sorunlar karşısında olduğu gibi, tek vücut olamamış, ortak bir hedefte birleşememişti.

Terör konusunda, bir ülke için terörist olana başka bir ülke sahip çıkıp destek oluyordu. Mesela; terör Suriye’de can alırken, Türkiye terörle mücadele için sahana indiğinde başka bir ülkeden “senin terörist dediğin grup, benim müttefikim” şeklinde bir aykırı ses duyuluyordu. Hemen herkes terörün küresel bir sorun olduğunu ikrar ediyor ancak iş icraata gelince “senin teröristin-benim teröristim” ayrımı yüzünden eş güdüm, iş birliği ve ortak mücadele imkânsız hâle geliyordu.

Kovid-19 salgınının bırakacağı derin izler vesilesiyle artık “küresel sorun” dendiğinde ne kast edildiği daha iyi anlaşılacak. Zira bu virüs için “senin virüsün, benim virüsüm” ayrımını yapmak mümkün değil. Herkes virüs karşısında aynı derecede risk altında. Her ülke, her millet virüsle aynı şekilde mücadele etmek zorunda. Hiç kimse bu küresel sorunu tek başına aşabilecek durumda değil. Artık her insan bir diğerrinin yardımına ve iyi niyetine muhtaç.

Uluslararası iş birliğinin önemi ve insanlık adına sağlayacağı faydalar, bu musibet sayesinde daha iyi idrak edilecek. Muhtemeldir ki salgın sonrasında ortaya çıkan yeni şartlar, uluslararası/devletlerarası ilişkiler anlayışında da bir değişimi kaçınılmaz kılacak. Kim bilir, belki de salgın gelip geçici bir hastalık olmaktan çıkıp daha büyük etkileriyle insanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olacak.

Küreselleşme ve Ulus-Devlet

Koronavirüs salgınının yayılma hızı ve tahribatı ilk tahminlerin ötesine geçtiği için hayatın her alanında etkisinin öngörülenden daha büyük olacağına dair kaygılar artıyor. “Kovid-19’un gölgesinde yeni bir küresel siyasal düzene mi gidiliyor” sorusuna cevap aranmaya başlaması bunun bir göstergesi. Bir zamanların gözde kavramı “küreselleşme” sorgulanmaya, küreselleşmecilerin tu kaka ettiği ulus-devletler ise parlamaya başladı. Küresel bir sorunun çaresinin ulus-devletlerde aranıyor olması, küreselleşmenin “mutlak iyi”, ulus-devletlerinse “mutlak kötü” olduğuna dair temelsiz iddiaları çürütüyor.

Sınırların olmadığı “küresel bir köy”de insanların, malların ve servislerin serbestçe hareket ettiği, herkesin hukuk, demokrasi ve insan haklarından sınırsızca istifade ettiği, ekonomik ve sosyal refahın sürekli arttığı sorunsuz bir dünya vadeden “aşırı küreselleşme” taraftarları hüsrana uğramış durumda. Terör, kaçakçılık, ırkçılık salgın hastalıklar gibi insanlığa tehdit olan her türlü musibet küreselleşerek tüm dünyayı tehdit eder hâle gelirken, bu sorunlarla baş etmek için her ülkenin kendi devletinin

otorite ve kapasitesine muhtaç olduğunun idrak edilmesi, küreselleşmecilerin çizdiği pembe tabloyu karartmaya başladı.

Bu süreçte, devlet otoritesinin güçlü olmasının, devletin sunduğu hizmetlerin kapsamlı, etkin ve hızlı olmasının insan sağlığı ve refahı için ne kadar kritik önemde olduğu son günlerde daha iyi anlaşıldı. Devletlerin kamu sağlığını temin etmeye bireysel özgürlüklere kısmî sınırlar getirmesinin de bazı durumlarda kaçınılmaz olduğu da artık idrak ediliyor. Devletin kamu hayatından elini eteğini çekmesi gerektiğini savunanlar, gerçekçi olmayan bu düşünceden uzaklaşmak durumunda.

Elbette bu noktada, ulus-devletlerin otoritesinin ve hizmet kapasitesinin ne olduğu önem taşıyor. Kural koyma ve yaptırım gücü ile ilgili olan *otorite*nin yanı sıra, bu otorite marifetiyle sunulacak hizmetin planlanması, hayata geçirilmesi, kapsamı ve etkisi gibi değişkenlerin belirlediği *kapasite*, ulus-devletlerin salgınla mücadeledeki başarı seviyesini belirliyor. Çin'in kısa sürede uyguladığı katı sınırlandırmalara halkın riayet etmesi otorite meselesiyken, salgın hastalarının tedavisi için on günde koca bir hastanenin kurulması, kapasite meselesi.

İtalya'da "sokağa çıkmayın" dendiğinde kimsenin bunu ciddiye almaması ve salgının bir anda ülkeyi sarması otorite eksikliğinin, İran'da devletin sağlık hizmeti sunmaktaki acziyeti de kapasite eksikliğinin bir sonucu. İki örnek de gösteriyor ki devletlerin otorite ve kapasiteye birlikte sahip olması, salgının durdurulması için elzem. Bu iki unsurun, küreselleşme ile dışarıdan değil, devlet-millet bütünleşmesi ile içeriden kaynaklanacağı malûm.

Avrupa Birliği ve Birleşik Avrupa Hayâli

Kovid-19 salgınının yarattığı küresel kaos ve tehdidin ardından, dünya siyasetinin nasıl etkileneceği tartışmaları yeniden yapılırken AB, en çok eleştirilen aktör olmaktan kurtulacağı benzemiyor.

Salgının sadece Çin'de görüldüğü ocak ayının başında, virüsün Çin ekonomisini ve artan nüfuzunu örseleyeceği, Batı'nın Çin karşısında sarsılan gücünün tekrar artacağı söyleniyordu. Ancak ilerleyen günlerde Çin salgının merkezi olmaktan çıktığı ve AB ile ABD'nin, Çin'i gölgede bıraktığı görülünce işler değişmeye başladı. Artık bu salgın yüzünden "Çin balonu"nun patlamasından değil, Batı'nın sponsorluğunda yayılan küreselleşme ve liberalizmin "çöküşü"nden bahsedilir oldu.

Küreselleşmenin ya da liberalizmin sonunu ilân etmek ya da bambaşka bir dünya düzeninden bahsetmek için henüz erken. Ne var ki virüsle birlikte ulus devletlerin öne çıkmaya başladığını ve AB gibi ulus-üstü yapıların zafiyetlerinin iyice ortaya çıktığını görmek şimdiden mümkün.

İtalya ve İspanya'nın AB kurumlarından beklediği desteği alamaması, AB'nin salgın karşısında bir bütün olarak hareket edemeyip üyesi olan ülkelerin sanki AB yokmuş gibi kendi başına mücadele etmek zorunda kalması "birleşik Avrupa" idealinin henüz

tam manâsıyla gerçekleşmemiş olduğunu ifşa etti. Göçmen sorunu ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliği gibi konular da zaten bütünleşme konusunda AB'nin daha çok mesafe alması gerektiğini ortaya çıkarmıştı.

Trump dönemiyle birlikte ABD'nin AB'ye şüpheyle yaklaşması, Çin gibi küresel ekonomileri zayıflatmak niyetiyle ticaret savaşları başlatması ve İran gibi ülkelere ağır yaptırımlar uygulaması gibi gelişmeler de "yeni dünya düzeni" söylemlerine sebep olmuştu. Liberalizm, çok taraflılık ve uluslararası meşruiyet, şimdiye dek bunların en büyük savunucusu olan ABD tarafından tehdit ediliyor ve ABD'nin ulusal ekonomisi ve gücü öne çıkarılıyordu. Diğer yandan İngiltere, yıllarca uğraşp zorla elde ettiği AB üyeliğinden ayrılırken de AB'nin ortak amaçlarını değil, kendi ulusal çıkarlarına vurgu yapıyordu. Kısacası, Atlantik'in iki yakasında da "milletlerarası" değil "millet" önem kazanıyordu.

Virüs salgını sonrasında her ülkenin kendi başının çaresine bakmak zorunda kalması, bu süreci hızlandıracak gibi görünüyor. Örneğin, İtalya'nın Brüksel'den ziyade, yüzünü Pekin'e çevirmek durumunda kalması hatta sağlık ekipmanları için Küba'ya bile minnet etmesi, zaten tartışılmakta olan AB'nin geleceğini daha sert eleştirilere maruz bıraktı.

Tahmin edileceği üzere, AB'ye yönelik en sert tepkiler, salgından en çok etkilenen İtalya'dan geldi. İtalya'nın önde gelen siyasetçilerinden olan ana muhalefet lideri Salvini, "AB'den nefret ediyorum ve tiksiniyorum. Birlikten ziyade, yılanlar ve çakallar mağarası. Önce virüsü yeneceğiz, sonra dönüp AB'yi düşüneceğiz. Gerekirse teşekkür etmeden ayrılacağız" sözleriyle AB hakkında hayâl kırıklığı ve öfkesi artan kesimin sözcülüğünü yapıyordu. Bu fikri paylaşan AB vatandaşlarının salgın sebebiyle artacağını öngörmek yanlış olmaz.

Sonuç

Salgının yarattığı yeni şartlar sonrasında uluslararası ilişkilerin hem teorik hem de pratik boyutta aynı kalmayacağını söylemek mümkün. Yaşanacak değişimden en çok etkilenecek taraf ise dayanışma ve birlik görüntüsü veremeyen AB olacak gibi duruyor. AB'nin damarlarına sızan virüs, AB'nin geleceğinde bir kırılma noktası teşkil ederse şaşmamak gerek. Özellikle İtalya ve İspanya'nın AB'ye yönelik bakışının ne yönde değişeceği, AB'ye ve göçmenlere şüpheli yaklaşan aşırı sağın yükselişinin AB projesini nasıl sarsacağı, önümüzdeki dönemde önemli gündem maddelerinden olacaktır. Bu süreçte küreselleşmeden ulus-devlete, uluslararası örgütlerden devletler arası siyasî ilişkilere kadar birçok şeyin yeniden düşünülüp tartışılacağı kesin gibi görünüyor.